

pochatkovykh klasiv. Pochatkova shkola. [Improvement of the professional training of future primary school teachers. Primary school]. Kyiv.

8. Slastenyn, V. A., Ysaev, Y. F., Shyianow, E. N. (2002). *Obshchaia pedahohyka : uchebnoe posobyie dlia studentov vuzov.* [General pedagogy: a textbook for university students]. Moscow.

9. Khomych, L. O. (1998). *Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv.* [Pedagogical preparation of primary school teachers]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НЕСТЕРЕНКО Тамара Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософських та

гуманітарних дисциплін Кропивницького інституту державного та муніципального управління.

Наукові інтереси: підготовка майбутнього вчителя до формування ключових компетентностей у молодших школярів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NESTERENKO Tamara Serhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophical and Humanities Disciplines of Kropivnitsky Institute of State and Municipal Management.

Circle of scientific interests: training of the future teacher to the formation of key competences of junior pupils.

Дата надходження рукопису 10. 01. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул.

УДК 378.011.3.015.3-051:373.2

ПАСІЧНІЧЕНКО Анжела Василівна –

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка

e-mail: pasichnichenkoan@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У дошкільному віці розпочинається процес зародження базових характеристик особистості: самооцінки, емоційної сфери, моральних цінностей та настанов, формується досвід спілкування і взаємодії з іншими. Хоч групу дошкільного закладу лише умовно можна вважати колективом, проте, навіть вона має великі потенційні можливості для розвитку та соціального становлення особистості, засвоєння особистісно-суспільних ідеалів, норм і правил життя у суспільстві.

Однак проблеми сучасного суспільства, руйнування сімейних цінностей, неухильність дорослих до процесу соціалізації дітей, надання переваги інтелектуальному розвитку призводять до появи негативних тенденцій у процесі дитячої взаємодії: невміння спілкуватися, налагоджувати взаємини; прояви агресивності, конфліктності, відчуженість, жорстокість, байдужість, обмеженість контактів, формалізованість взаємин. Значна відповідальність за такі наслідки лежить на вихователі, оскільки він є ключовою фігурою в освітньому процесі дошкільного закладу та покликаний усебічно сприяти і керувати навчанням, вихованням, розвитком дитини. Успішність становлення якостей, поведінкових моделей її особистості, дитячого

колективу, в цілому, значною мірою залежатиме від його професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування міжособистісних взаємин дошкільників у дитячих групах присвячено значну кількість робіт і вітчизняних, і зарубіжних психологів, педагогів. Зокрема, вивчалися питання їхнього впливу на психічний розвиток дитини та її особистість в цілому (О. Колосова, О. Кононко, Т. Поніманська, І. Поспехов, Т. Рєпіна, І. Рогальська, О. Смирнова, Р. Терещук, А. Рояк та ін.); досліджувалися чинники детермінації, особливості процесу усвідомлення та переживання дитиною дошкільного віку соціально-психологічного статусу як показника її місця в системі міжгрупових взаємин (Л. Артемова, Г. Іванова, Я. Коломинський, В. Кузьменко, О. Кульчицька, Т. Сенько, Г. Счастлива та ін.); шляхи корекції взаємин дітей у колективі (Л. Булатова, Т. Рєпіна, А. Рояк, Т. Сенько, S. Asher, D. Hay, S. Oden).

Особливості професійної підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах стали предметом наукового аналізу у дослідженнях Л. Артемової, Н. Бесараб, Г. Беленької, О. Богініч, А. Богуш, О. Гнізділової, Н. Голоти, Н. Грами, Л. Загородньої, Т. Котик, О. Кучерявого,

М. Машовець, Г. Підкурманної, Т. Поніманської, О. Проскури, І. Рогальської, Н. Сайко та ін.

Констатуючи суттєвий внесок науковців у розробку проблеми дитячих взаємин, можна зазначити, що питанням формування особистості в групі ровесників надається важливого значення, у той же час, дана проблема залишається актуальною, а окремі її аспекти недостатньо дослідженими. Зокрема, на наш погляд, потребують вивчення теоретико-методичні засади професійної підготовки вихователів до формування дитячого колективу.

Мета статті – проаналізувати змістові та методичні аспекти підготовки майбутніх вихователів до формування дитячого колективу в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим фактором формування особистості дитини є гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти». Група однолітків для дошкільника є першою інстанцією, яка дозволяє йому формувати власні погляди поза сферою контролю дорослих, зіставляти соціальні орієнтири дорослих та дітей [7].

На думку І. Кона, включення дитини в товариство ровесників розширює її можливості самоствердження, дає їй нові ролі й критерії самооцінки, збільшує набір соціальних ролей, розширюється уявлення про власну особистість [3].

Спілкування з однолітками виявляється важливим «каналом інформації», через який транслюється дитяча субкультура. З одного боку, вона репрезентує й трансформує кожному новому поколінню дітей соціально-культурні здобутки нації та людства в цілому (фольклор, гумор, мову естетичні та релігійні уявлення, моральні норми тощо), з іншого – у дитячій субкультурі відбивається все, що створюється самою спільнотою дітей у кожній конкретній ситуації [1].

У процесі формування у дитини уявлень про свої можливості досвід її спілкування з ровесниками є для неї, у першу чергу, контекстом для порівняння з «подібними собі істотами» та основою для набуття основних навичок колективного життя; є засобом обміну оцінними механізмами, завдяки яким вона отримує можливість бачити себе очима своїх ровесників [7].

Колосова О. В. наголошує, що саме завдяки досвіду спілкування з іншими дітьми формуються моральні якості юної особистості, насамперед ті, що визначають її ставлення до людей. Цьому сприяють сталий склад групи протягом кількох років, усталеність педагогічних вимог, які спрямовують і

координують взаємини, щоденне спілкування та спільна діяльність дошкільнят. У згуртованому колективі, який живе змістовним і повноцінним життям, діти набувають позитивного соціального досвіду взаємодії, проймаються спільними почуттями і переживаннями ще задовго до того, як починають усвідомлювати високі моральні принципи [2].

Незважаючи на однозначну важливість дитячих взаємин у колективі, варто зазначити, що існує ряд проблем у процесі їхнього формування, зокрема щодо питань керівництва та організації. У ході нашого дослідження, яким було охоплено 75 вихователів закладів дошкільної освіти, ми виявили, що всі вони погоджуються із необхідністю вивчення проблеми формування взаємин, які виникають між дітьми у процесі ігрової, продуктивної, навчальної та інших видах діяльності. Однак на перших позиціях серед різних аспектів освітнього процесу знаходиться інтелектуальний розвиток дитини. Варто додати, що навіть при оцінці значимості різних компонентів готовності до школи, вихователі, наголошуючи на важливості педагогічної підготовки, а також роблячи акцент на пізнавальних здібностях дитини, при цьому недооцінюють роль соціальної готовності. Такі підходи призводять до певних проблем: навчання письму, читанню, розвиток пізнавальних здібностей можливо здійснити і в школі, а здібність дитини бути успішною в спілкуванні і її готовність будувати взаємини ніде не може бути розвинене краще, ніж в умовах ігрової діяльності в дитсадку.

Досліджувані зазначають, що достатньо часто між дітьми виникають конфліктні взаємини, прояви неприязного ставлення – грубість, байдужість, приниження гідності інших, заздрощі, неуважність, жорстокість, нетерпимість, тощо. Спостерігається несформованість таких умінь, як домовлятися, поступатися, враховувати думку інших, а своє незадоволення вони можуть виявляти у вигляді фізичної або вербальної агресії. Здатність словесно переконувати у правильності своєї точки зору притаманне небагатьом дітям.

Переважає більшість (82%) вихователів на таку поведінку реагують роблячи зауваження, прохаючи заспокоїтись, проводячи бесіди, відволікаючи іншими видами діяльності, обираючи різні види покарань, при цьому аналізують мотиви поведінки зрідка.

Серед умов, що можуть мати вирішальне значення у становленні дитячих взаємин, називають приклад дорослих, виховну роботу педагогів, стиль спілкування та взаємини у сім'ї, доброзичливе середовище, спеціальні методи, прийоми, форми роботи з дітьми.

Наголошують (100%) на необхідності у цьому процесі співпраці дошкільного закладу та сім'ї і одночасному ігноруванні та недостатній увазі батьків до даної проблеми.

87 % педагогів усвідомлюють обов'язковість керівництва процесом становлення дитячого колективу. Не мають сумнівів, що компетентність у сфері взаємин дозволить ефективно їх будувати, попереджати та долати деструктивні форми взаємодії між дітьми, заохочувати до спілкування тривожних, невпевнених, сором'язливих дітей. Для отримання знань щодо особливостей формування дитячого колективу вважають за необхідне звернутися до методичної літератури, яка є доступною як у друкованих виданнях, так і в мережі Інтернет.

Аналіз результатів опитування показав, що педагоги чітко усвідомлюють важливість проблеми, однак при достатньому рівні теоретичної підготовки, існують деякі проблеми з практичними навичками та уміннями, оволодінням ефективними методами, формами побудови взаємин.

У зв'язку з вищесказаним, формування дитячого колективу, соціальний розвиток дітей дошкільного віку та соціалізація в цілому є важливими завданнями сучасного закладу дошкільної освіти. Ефективною умовою їх реалізації, на нашу думку, є, перш за все, високий рівень професійної психолого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів, оскільки вони є тією ключовою фігурою, що забезпечує побудову гармонійних відносин в системах «дитина-дитина», «дитина-діти».

Значний потенціал для засвоєння студентами знань та вироблення навичок роботи у цьому напрямку мають такі навчальні дисципліни психологічного спрямування, як «Загальна психологія», «Дитяча психологія», «Соціальна психологія», оскільки дозволяють отримати як пояснення конкретних психологічних фактів у сфері своєї компетенції (закономірності та механізми психічного розвитку), так і сформувати навички організації реального процесу становлення дитячої взаємодії у групі відповідно до законів розвитку.

Уважаємо, що зміст підготовки вихователів при вивченні даних дисциплін повинен включати як теоретичні компоненти (засвоєння студентами знань щодо становлення міжособистісних взаємин; ознак, функцій, законів, принципів і стадій розвитку дитячого колективу; ролі взаємин у формуванні особистості дитини; психолого-педагогічних умов, факторів успішності формування колективу; поглядів сучасних науковців на проблему формування та особливості розвитку дитячого колективу),

так і практичний (формування умінь та навичок аналізувати особливості діяльності, поведінки дітей на різних вікових етапах; використовувати окремі методики психолого-педагогічної діагностики; обґрунтовано обирати ефективні методи, прийоми, форми і засоби роботи з групою; встановлювати зв'язок між особливостями взаємовідносин у дитячій групі і характером роботи вихователя; організації співпраці дітей, підтримки їхньої активності та ініціативності; основ самоаналізу та самоосвіти з виховної роботи з групою дітей дошкільного віку; залучення батьків до освітнього процесу).

Виходячи з результатів експериментального дослідження, спостережень, практичної діяльності, на нашу думку, основними умовами ефективної підготовки до становлення дитячого колективу в закладах дошкільної освіти є формування у майбутніх вихователів позитивної мотивації, готовності до професійного саморозвитку; системи професійно значущих знань, умінь і навичок; забезпечення єдності її теоретичної і практичної складових. Саме на реалізацію цих умов і спрямовані лекційні, практичні заняття та самостійна робота студентів з вищесказаних дисциплін.

Оскільки проведення лекційних і практичних занять передбачає, перш за все, орієнтацію на розвиток практичних, професійних умінь і навичок студентів, то у процесі викладання намагаємося дещо відійти від інформаційно-накопичувальної моделі викладання до розвитку їхньої самостійної творчої активності, ініціативності, вироблення власної позиції. У зв'язку з цим більшість лекцій та практичних занять мають проблемний, діалоговий характер, на яких студентів заохочують до висловлювання власних суджень, обговорення різних поглядів, стимулюють до самостійного пошуку розв'язання проблем [6].

Постановка проблемних дискусійних запитань дозволяє апробувати багатоваріантні підходи до рішення представленої проблеми, активізує особистий пошук слухачів. Під час таких занять передбачається постановка запитань, які ведуть до зіткнення думок і, відповідно, до пошуку аргументів, до поглибленого аналізу проблем, що розглядаються. Так, наприклад, при визначенні умов формування особистості, студентам пропонується висловити та обґрунтувати свою точку зору щодо таких тверджень: «Одним із вирішальних факторів суспільного виховання дітей є саме суспільство дітей, усередині якого і формується людина як суспільна істота» (О. Усова), «Дитя, яке росте без товаришів, дитя відокремлене, поставлене в дуже несприятливі умови для розвитку почуття

суспільності» (П. Каптерев).

Сприяє активізації пізнавального інтересу, формуванню навчальної мотивації, розвитку професійних умінь широке використання під час занять презентацій виконаних за допомогою мультимедійних технологій. Самостійне їхнє створення студентом дозволяє краще засвоїти теоретичний матеріал, розвивати здатність аналізу, узагальнення та викладення інформації з обраної теми, а за умови підготовки презентації мікрогрупою формує мовленнєві, комунікативні та організаторські здібності.

Широко використовуються під час проведення занять і різноманітні відеоматеріали, які дозволяють підвищити ефективність засвоєння теоретичних знань, оскільки реалізують дидактичний принцип доступності на основі візуалізації усної та письмової інформації. Теоретичний матеріал набуває наочного характеру, а елементи проблемності дозволяють активізувати мисленнєву діяльність.

Результативним є використання різноманітних технологій інтерактивного навчання (робота в парах, «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Дерево рішень» та ін.). Вони дозволяють студентам розвивати аналітичне мислення, відстоювати власне бачення проблеми та способи її вирішення. Така діяльність передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації. Інтерактивне навчання змінює звичні ілюстративні форми на діалогічні, що ґрунтуються на взаємодії та взаєморозумінні [5].

Важливим у роботі вихователя є вміння обирати ефективні способи впливу на дітей, що залежить від його уміння аналізувати ситуацію. Як показує практика, навчальний матеріал засвоюється найбільш успішно, якщо забезпечений зв'язок набутих теоретичних знань з вирішенням практичних навчальних задач. Логічні навчальні задачі вимагають роздумів на основі логіки без опори на матеріальні орієнтири. Міркування студентів спрямовані на виявлення того, які дії необхідно виконати для досягнення мети, які для цього дані потрібні, які з них можна відсіяти, а які отримати у викладача чи знайти самому. Наприклад, на основі характеристики дитини окреслити найдоцільніші шляхи корекційно-розвивальної роботи з метою подолання проблем у процесі її спілкування та взаємин з ровесниками.

Незаперечним є факт, що найбільші можливості для формування дитячої групи забезпечуються ігровою діяльністю. Гра є

однією з умов формування міжособистісних взаємин дітей дошкільного віку (З. Борисова, Р. Буре, Я. Неверович, В. Шур, Г. Якобсон), засобом активного засвоєння дитиною людської культури (Л. С. Виготський); забезпечує емоційно-психологічне «вростання» дитини в соціальний світ, формуванням соціального досвіду (В. Зіньківський); сприяє емоційному спілкуванню і формуванню благополучних взаємин з однолітками, пізнанню соціальної дійсності, зумовлює перехід до нової стадії соціального розвитку (О. Запорожець).

Як зазначає Кудикіна Н. В., гра є феноменальною формою людської діяльності, яка має необмежений потенціал щодо самореалізації особистістю своїх сутнісних потреб. Гра – це така діяльність, яка сприяє максимальній реалізації не лише актуальних, але й потенційних можливостей дитини [4].

У зв'язку з вищесказаним особливу увагу у процесі підготовки майбутніх вихователів ми зосередили на оволодінні ними навичками організації та керівництва ігровою діяльністю як засобу формування дитячого колективу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, дошкільний вік є початковим та важливим етапом соціального розвитку дитини, формування вмінь колективної взаємодії, налагодження зв'язків з оточенням. Головною і однією із найперспективніших сфер виявлення індивідуальних можливостей, здібностей дитини, її соціального становлення є дитячий колектив. Саме у контактах з однолітками задовольняється одна з основних потреб дітей дошкільного віку – потреба в спілкуванні.

Важлива роль у цьому процесі відводиться вихователю, оскільки від його професіоналізму залежить гармонійність відносин у дитячій групі та ефективність її впливу на процес формування особистості дитини. Різноманітність форм, методів організації і проведення навчальних занять здатні забезпечити позитивний вплив на розвиток пізнавальної активності студентів, формування стійких професійних інтересів, практичних умінь та навичок, які, на нашу думку, можуть стати важливими умовами успішного формування дитячого колективу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки педагогів до формування дитячого колективу. Подальше удосконалення змісту, обґрунтування методичних аспектів, розроблення та упровадження ефективних форм і методів підготовки майбутніх вихователів сучасних закладів дошкільної освіти є перспективою наукової роботи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко; Наук. ред. А. М. Богуш; За заг ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.

2. Колосова О. В. Колектив як фактор соціального становлення особистості старшого дошкільника / О. В. Колосова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2014. – Випуск 42. – Ч.2. – С. 31–35.

3. Кон И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон. – М.: Академия, 2003. – 336 с.

4. Кудикіна Н. В. Гра: феноменологічна та педагогічна характеристики / Н. В. Кудикіна // Освітологічний дискурс. – 2010. – № 1. – С. 20–30.

5. Павлик О. А. Інтерактивні технології в підготовці вчителя-словесника / О. А. Павлик // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2005. – №25. – С. 116–118.

6. Пасічніченко А. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування соціально-комунікативної компетентності дошкільників / А. В. Пасічніченко // Вісник Черкаського університету. Серія: педагогічні науки. – 2017. – Випуск № 11. – С. 97–103.

7. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія / І. П. Рогальська. – Київ: Міленіум, 2008. – 400 с.

REFERENCES

1. *Dity i sotsium: osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku: monohrafiia.* (2006). [Children and society: features of socialization of children of preschool and junior school age: monograph]. Lugansk.

2. Kolosova, O. V. (2014). *Kolektyv yak factor sotsialnoho stanovlennia osobystosti starshoho*

doshkilnyka. [The collective as a factor of social formation of the person of the senior preschool child]. Vinnytsia.

3. Kon, I. S. (2003) *Rebyonok i obshchestvo.* [Child and Society]. Moscow: Academy.

4. Kudykina, N. V. (2010). *Hra: fenomenolohichna ta pedahohichna kharakterystyka.* [The game: phenomenological and educational characteristics]. Kyiv.

5. Pavlyk, O. A. (2005). *Interaktyvni tekhnolohii v pidhotovtsi vchytelia-slovesnyka.* [Interactive technologies in training teacher-language and literature]. Zhytomyr.

6. Pasichnichenko, A. V. (2017). *Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do formuvannia sotsialno-komunikativnoi kompetentnosti doshkilnykiv.* [Training future preschool teachers to form social and communicative competence in preschool-aged children]. Cherkasy.

7. Rogalska, I. P. (2008). *Sotsializatsiia osobystosti u doshkilnomu vitsi.* [Socialization of personality in pre-school children: essence, specifics, support: monograph]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПАСІЧНИЧЕНКО Анжела Василівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх вихователів, психологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PASICHNICHENKO Angela Vasylyvna – Candidate of Psychology, Associate Professor of the Department of Preschool Education, Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko.

Circle of scientific interests: professional training of future preschool teachers, psychology.

*Дата надходження рукопису 10. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко.*

УДК 364.4–053.2–056.26

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

e-mail: pidvalna_u@meta.ua

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З «СІМ'ЯМИ ГРУПИ РИЗИКУ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Кризові явища в політичному, соціально-економічному і духовному житті українського суспільства породжують і загострюють низку соціальних

проблем, призводять до погіршення фізичного та психічного здоров'я людей. У зв'язку з цим зростає роль соціальної роботи як специфічного цілісного напрямку діяльності держави, мета якого полягає в задоволенні